

Özet

İstanbul Sözleşmesi'nin kabulünü müteakiben, Türkiye'nin kadına karşı şiddete cevaben attığı büyük bir adım, 2012 yılında Türkiye'nin kadına karşı şiddet konusundaki en önemli yasası olan, 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine dair Kanunu kabul etmesi olmuştur.

Bu yasanın uygulanması, 2007-2020 yıllarını kapsayan ve birbirini izleyen üç milli eylem planından oluşan bir dizi tedbirle desteklenmiştir. Tüm bu tedbirler, kadınlara yönelik şiddeti bir tür ayrımcılık olarak ele alan, toplumsal cinsiyet eşitliğini ve kadınların güçlendirilmesini destekleyen hedefe odaklı tedbirlerin alınmasını gerektiren daha geniş bir çerçevenin parçasıdır. GREVIO, yetkililerin kadına yönelik şiddete karşı alınacak tedbirleri toplumsal cinsiyet eşitliğini desteklemeye yönelik tedbirler ile birlikte uygulamaya yönelik tutarlı yaklaşımını memnuniyetle karşılamaktadır. Bu yaklaşım, İstanbul Sözleşmesi'nin, kadına karşı şiddeti önlemeye yönelik her bir tedbirin başarılı olmasını sağlayacak temel gereklerinden biridir.

GREVIO analizinde Türkiye'deki mevcut hâkim durumun etkilediği alanları vurgulamaktadır. GREVIO, terörle mücadeleye ilişkin önlemlerin, Türkiye'nin güneydoğu bölgesindeki güvenlik operasyonlarının ve başarısız darbe girişiminden sonra kamu hizmeti sektöründe memurların kitle halinde işten çıkarılması sonucunda insan kaynaklarının azalması gibi çeşitli faktörlerin, kadınların şiddetten uzak bir yaşam sürme haklarını kullanmaları açısından elverişli bir ortam yaratmadığı sonucuna varmıştır.

GREVIO özellikle de bir dizi etmenin yetkililerin kadına karşı şiddeti önleme ve mücadele çabalarını baltaladığını saptamıştır. Söz konusu etmenlerden biri genel politikaların, kadın erkek eşitliği ve kadına karşı şiddet üzerindeki potansiyel etkileri açısından sistematik ve kapsamlı bir değerlendirmeye tabi tutulmamış olmasıdır. İkinci bir etmen ise, kadının anne ve bakım sağlayıcı şeklindeki geleneksel rollerini vurgulama eğilimidir ki bu yaklaşım, kadın ve erkeğin aile ve toplumdaki rol ve sorumluluklarına ilişkin klişeleşmiş ayrımcı önyargılar ile mücadele konusunda yardımcı olmamaktadır. GREVIO, söz konusu etmenlerin ülkenin kadın hakları ve kadınların eşitliğini geliştirmeye yönelik çabalarını ve de Türkiye'nin kadına karşı şiddeti etkili bir biçimde önleme gayretlerini baltalamasından endişe duymaktadır. Bu nedenle, GREVIO farkındalığın artırılmasına devam edilmesi ve kadına karşı şiddeti önleme ve mücadeleye yönelik tedbirlerin merkezindeki temel ilke olan toplumsal cinsiyet eşitliğinin fiilen yaygınlaştırılmasının gerekli olduğunu saptamıştır.

GREVIO yetkililerin veri toplamayı geliştirmeye yönelik yoğun gayretlerini, 6284 sayılı yasayla ilgili kapsamlı veri toplama ve kadına karşı şiddeti önleme ve mücadele etmeye yönelik kanıta dayalı politikaların geliştirilmesinin ön gereksinimi olan araştırma yapma konusundaki çabalarını memnuniyetle karşılamaktadır. GREVIO milli koordinasyon kurumu olan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bünyesindeki Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'nün 6284 sayılı yasanın kabul edilmesinden beri gelişen süreci yönetmedeki öncü rolünü olumlu bir gelişme olarak kaydetmektedir. Ancak GREVIO yetkililerin izleme sürecinin sağladığı fırsattan yararlanıp, 6284 sayılı yasaya ilişkin idari verilerin ötesindeki verileri elde edip iletmemiş olmasını üzüntüyle karşılamaktadır. Suç işleyenlere yönelik soruşturmalar, kovuşturmalar ve cezalandırmalara ilişkin adli verilerin mevcut olmaması, yetkililerin mahkûmiyet oranlarını izleme ve bunun sonucunda da yasaların kolluk kuvvetleri, savcılıklar ve mahkemelerce uygulanmasını etkili bir biçimde izlemesi önünde ciddi bir engel oluşturmaktadır.

Bu veriler ayrıca, yetkililerin Sözleşme'nin 5. Maddesi gereğince görevlerini yerine özenle getirme konusunda değerlendirme yapmak açısından çok elzemdir. İlgili bilgilerin

mevcut olmamasına rağmen, GREVIO, devlet sisteminin mağdurları koruyamamasının, Türkiye’de kadınların zaman zaman, yeniden mağdur edilme ve/veya çifte mağduriyete uğrama nedeni olduğuna dair yeterli kanıtın var olduğunu tespit etmiştir. GREVIO, yetkililerin Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın koordinasyonu altında, cinayet sonrası inceleme konusunda çalışma grubu oluşturup, mağdurun öldürüldüğü durumlarda, devletin şiddet olayına verdiği kurumsal cevaptaki eksikliklerin söz konusu mağduriyete bir katkısı olup olmadığını sistematik olarak tespit etmeye çalışmasını takdir etmektedir.

Yetkililer kadına karşı şiddet ile mücadelede ve de toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamada birden çok paydaşın yer aldığı bir yaklaşımın, 6284 sayılı yasanın hazırlanıp uygulanmasını mümkün kılan işbirliğinde olduğu gibi, STK’larla ve sivil toplumla yakın işbirliğini gerektirdiğini kabul etmektedirler. Bununla birlikte GREVIO, özellikle de İstanbul Sözleşmesi’nin ve bu sözleşme ilkelerinin savunuculuğunu yapan bağımsız kadın kuruluşları da dâhil olmak üzere, sivil toplum kuruluşlarının giderek kısıtlayıcı koşullarla karşı karşıya kalmalarından ciddi endişe duymaktadır. Bu durum, bütün kadın gruplarını temsil eden kadın kuruluşlarının gelişip başarılı olmalarına ve politikaların oluşturulup değerlendirilmesinde yetkililerle işbirliği yapmalarına imkân verecek etkin ve uygun bir ortam oluşturulmasına acilen ihtiyaç olduğuna işaret etmektedir. GREVIO ayrıca, kadınlara sağlanan desteğin artırılması açısından STK’ların temsil ettiği potansiyelin, kadın merkezleri ve kadın barınaklarını işletmek üzere kadın STK’larını teşvik ederek ve mali bakımdan destekleyerek, önemli ölçüde geliştirilebileceğini tespit etmiştir.

GREVIO, Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri (ŞÖNİM), ilk kabul birimleri, kadın sığınma evleri ve diğer hizmetleri kapsayan, 6284 sayılı yasanın öngördüğü destek hizmeti altyapısının oluşturulmasına yönelik kayda değer yatırımları memnuniyetle karşılamaktadır. GREVIO, söz konusu altyapının amacı olan, mağdurların şiddetten kurtulmasının kolaylaştırılması ve ekonomik olarak güçlendirilmesini sağlamak için daha fazla gayret gösterilmesi gerektiğini tespit etmiştir. Bu gayretler, kadınlara mali destek sağlayarak, onların eğitim ve istihdama erişimlerini mümkün kılarak, ücretsiz çocuk bakımı ve makul fiyatlı konut temin ederek ve diğer ekonomik güçlenme imkânlarını sağlayarak, kadınların ekonomik olarak güçlendirilmesini ve bağımsız bir yaşam sürmelerini mümkün kılmayı içermelidir. Halkın ihtiyaçlarını karşılamak üzere Türkiye’nin bütün illerinde yeterli sayıda ŞÖNİM’in tamamen faaliyete geçirilmesinin yanı sıra, İstanbul Sözleşmesi’nin kapsadığı kadına karşı her türlü şiddet mağdurlarının ihtiyaçlarını karşılamak üzere uzmanlık hizmetlerinin geliştirilmesine devam edilmelidir, bunlar özellikle kadın sığınma evleri, telefon imdat hatları ve cinsel istismar mağdurlarına destek sağlama önlemleridir. GREVIO, cinsel şiddet mağduru yetişkinlere sağlanan hizmetlerdeki boşluğu kapatmak üzere yetkililerce alınan ilk tedbirleri takdirle karşılamakla birlikte, ileriye dönük çözümlerin, söz konusu hizmetlerin mağdur tarafından şiddet uygulayanı ihbar etme ve bunlar aleyhine ifade vermeye istekli olmalarına bakılmaksızın sağlanması ilkesine dayandırılması gerektiğini vurgulamaktadır. Tüm bu tedbirlerin kadına karşı şiddet olgusu konusunda güçlü bir toplumsal cinsiyet duyarlılığına dayandırılması, mağdurların insan hakları ve güvenliğine odaklandırılması gerekip mağdurlara suç duyurusunda bulunup bulunmama seçeneğini veren alternatif, düşük eşikte uzmanlık hizmetlerinin geliştirilmesine dayandırılmalıdır.

Yapılan yasal reformlar Türk ceza mevzuatının İstanbul Sözleşmesi’yle uyumlu hale gelmesi açısından önemli bir ilerleme sağlamıştır. Bu bağlamda, örneğin, yetişkinlere karşı işlenen cinsel şiddet, güç kullanımı gerekmez, özgür irade olmadan gerçekleştirilen bir suç olarak tanımlanmıştır. Bununla birlikte, Sözleşme’nin bir dizi gereği, Türk yasa koyucularca henüz tam olarak benimsenmemiş ve/veya uygulamada tam olarak karşılık bulmamıştır. Bu durum özellikle de ısrarlı takiple tacizde bulunma, zorla evlendirme ve 15 ila 18 yaş arasındaki kızlara yönelik cinsel şiddet gibi, mevcut yasalarda henüz yeterli çözüm getirilmemiş suçlar için

geçerlidir. Mahkemelerin uygulamalarının Sözleşme standartlarıyla uyumlu hale gelmesi açısından ilgili yasal mekanizmaların geliştirilmesi gerekmektedir. Bunlar kadına karşı şiddet eylemlerini haklı gösteren ve evvelce kullanılan gerekçelerin yasaklanması ve cezai yaptırımların caydırıcılığının sağlanması gerekliliğine ilişkindir. Özellikle de cinsel şiddet gibi bazı şiddet türlerinin yetkililere son derece sınırlı ölçüde bildirilmesi kaygı kaynağıdır. Bu durum, yetersiz bildirimlerin altında yatan nedenlerin irdelenmesi ve mağdurların şiddete yönelik kurumsal cevaba olan güveninin artırılmasını hedefleyen politikalar vasıtasıyla ele alınmalıdır.

GREVIO, aile içi şiddet dâhil olmak üzere, kadınlara karşı şiddet eylemleriyle baş etmek üzere kolluk kuvvetleri birimleri ve kovuşturma hizmetlerinin bünyesinde uzmanlık bürolarının kurulmasını memnuniyetle karşılamaktadır. Bu bürolar, şiddet vakalarının eğitilmiş personelce ele alınmasını sağlayarak ve olayın failinin tutuklanması için söz konusu personele derhal doğrudan tutuklama emri çıkarma ve mağdurları koruyucu tedbir kararlarını uygulama yetkisini vererek, mağdurları koruma ve desteklemede önemli rol oynamaktadırlar. GREVIO 6284 sayılı yasada öngörülen ve geniş bir yelpazeyi kapsayan koruyucu hukuki tedbirleri takdirle karşılamakla birlikte, bu tedbirlerin ceza kovuşturmasının yerini alacak tedbirler şeklinde değerlendirilmesine yönelik bir eğilim gözlemlenmiştir. Bu durum, özellikle de tekrarlanan olaylarda ve daha ciddi şiddet vakalarında, suç isleyen ceza sorumluluğuna gidilmesi gereğine ters düşmektedir. Risk değerlendirmesi ve risk yönetimi usulleri yürürlüğe girmiştir ancak bunlar, ilgili mağdurun ihtiyaç ve insan haklarını temel alan birden fazla kurumun cevabını içermesi, mağdurlara koordine bir biçimde destek ve güvenlik sağlanması, her bir vaka için risk faktörlerinin ayrı ayrı değerlendirilmesi suretiyle desteklenmelidir. GREVIO, koruyucu tedbir kararlarının etkili bir biçimde uygulanabilmesi için, bu kararların yasal kurumlarca mağdurun emniyeti ve güçlendirilip kurtarılması ihtiyacına gereken dikkat gösterilmeksizin, kısa süreler için verilme eğiliminin gözden geçirilmesinin gerekli olduğunu tespit etmiştir. Son olarak da GREVIO, mağdurun verdiği ifadenin koruyucu tedbir kararı verilmesi için kanıt teşkil ettiğine dair 6284 sayılı yasada yer alan ilkenin uygulanması gereğinin yanı sıra, kolluk kuvvetlerinin kanıt toplama ve koruyucu tedbir kararı ihlallerine gereken dikkati göstererek proaktif bir rol üstlenmeleri ihtiyacını vurgulamaktadır.

GREVIO Türkiye'nin İstanbul Sözleşmesi'ni kabul etmesini memnuniyetle karşılamakla birlikte, Sözleşme hükümlerine tam uyum sağlanması açısından Türk makamlarının ek tedbirler almasını gerektiren bir dizi öncelikli konu tespit etmiştir. Yukarıdaki incelemelere ek olarak, bu konular aşağıdaki hususların yerine getirilmesine ilişkindir:

- İstanbul Sözleşmesi'nin kapsadığı her türlü şiddetin, özellikle de kadınlara ve kızlara yönelik cinsel şiddet, zorla evlendirme ve 'namus' cinayetlerinin, etraflı bir biçimde ele alınarak, kadınlara yönelik şiddet konusundaki koordine cevabın güçlendirilmesi;
- STK'ların desteklenmesi dâhil olmak üzere, gerek merkezi gerekse yerel düzeyde kadına karşı şiddetin önlenmesi ve bununla mücadeleye elverişli insan ve mali kaynakların tahsis edilmesi;
- Milli koordinasyon kurumunu güçlendirerek ve özellikle de kadın STK'ları dâhil olmak üzere, sivil toplum kuruluşlarının katılımını artırarak, politikaların koordinasyonu, izlenmesi ve değerlendirilmesinin geliştirilmesi;

- Sağlık hizmetleri sektöründe veri toplamanın sistematik hale getirilmesi ve toplanan bütün idari ve adli verilerin veri toplama standartlarına uyumunun sağlanması;
- Sözleşme kapsamındaki kadına karşı şiddetin farklı tezahürleriyle ilgili farkındalık artırıcı çabaların geliştirilmesi;
- Kadın STK'larının eğitim tasarlama ve uygulamadaki uzmanlığını da devreye sokarak, ilgili tüm profesyonellere zorunlu ilk ve hizmet içi eğitimin sağlanmasına yönelik tedbirlerin uygulanması;
- Yargı sürecinde adli yardım ve koruma tedbirleri sağlamanın yanı sıra, mağdurların tazminata erişiminin kolaylaştırılması;
- Mağdurların cezai arbuluculuk sürecine kendi rızalarıyla katıldıklarını temin etmek üzere ilave tedbirlerin alınması;
- İltica talebinde bulunan kadınlar için, uzman kadın STK'larıyla işbirliği içinde, toplumsal cinsiyet duyarlılığını içeren usul, kılavuz ve destek hizmetlerinin oluşturulması.

Ayrıca, GREVIO Sözleşme'nin gereklerine tam olarak uyulması için ilerlemeye ihtiyaç duyulan bir dizi ek konu tespit etmiştir. Bunlar, diğer konuların yanı sıra, aşağıdakilerle ilgilidir: toplum kesimleri arasında ayrımcılığa maruz kalan veya maruz kalması mümkün kadınları etkileyen (kırsal kesimlerde yaşayan kadınlar, belirli etnik gruplara dâhil kadınlar – örneğin Kürt kadınları – engelli kadınlar, lezbiyen kadınlar, göçmen ve mülteci kadınlar) şiddeti önlemeye ve bununla mücadele etmeye ilişkin tedbirler ve özellikle de velayet ve ziyaret hakları ile ilgili sorunlara çözüm getirirken, çocuk tanıklar dahil olmak üzere, çocukları desteklemeye ve korumaya yönelik tedbirlerdir.